

N:o 44.

Af herr **A. Hedin**, om revision af krigslagarne.

När efter 1809 års statshvälfning, som ryckte Sveriges rike, minskadt med en tredjedel af sitt område, från undergångens rand, en förstärkning af försvarskrafterna måste erkännas för oundgängligt nödvändig, kunde den svårigen sökas annorstädes än i upplifvandet af den allmänt medborgerliga pligten att bära vapen till fäderneslandets försvar. Häri såväl som i det återställda fria statskicket och i den omskapning, som den politiska idéverlden undergått under de sistförflutna tjugu åren, funnos anledningar nog att åt *krigslagarne* gifva en annan karakter än under det föregående seklet, då »krigsfolket» var missaktadt och föremål för skymflig behandling. När B. von Platen i sitt memorial om en allmän nationalarmering, som han afgaf i konstitutionsutskottet den 15 maj 1809, föreslog att i regeringsformen intaga en värnpligtslag, har han säkerligen ej tänkt sig att ställa de från 20 till 50 år krigstjänstskyldige under då gällande krigsartiklar. De passade alltför illa samman med första paragrafen i hans värnpligtslag, så lydande: »Med svenskmanarätt följer den ovilkorliga och oundvikliga skyldigheten att personligen försvara svenska fosterjorden, och det utan afseende på stånd eller börd.»

I propositionen af den 30 april 1812 om »en förändring af det fastställda förstärkningsmanskäpet» — det vill säga propositionen om allmänna beväringen — meddelar Kongl. Maj:t, att han »redan i anseende till de i krigsartiklarne hittills fastställda bestraffningar vidtagit de förändringar och jemkningar, som med tidehvarfvets lynne och nationalbeväringens stora ändamål äro förenliga.» Det vill synas, som med dessa »redan» vidtagna förändringar skulle menas de, som först

under den 26 november 1812 meddelades regementscheferna samt befälhafvaren för örlogsflottan och för arméns flotta (se *Rhodin*: Kongl. Maj:ts krigsartiklar, 1856, sid. 47 ff.). Bland förändringarna märkes afskaffandet af gatulopp och spö, der ej »allmänna lagen ovilkorligen föreskrifver denna bestraffning för det begångna brottet.» Tariff för förvandling af gatulopp och spö till prygel eller dagg upptager en god del af denna författning.

Riksständer afgafvo två svarsskrifvelser, af hvilka den ena, af den 23 maj, innehöll deras *beslut*, och den andra, af den 3 juli, deras *önsknigar*. Bland de senare förekommer följande önskemål, att

---

»Eders Kongl. Maj:t täcktes genom bestämd lag föreskrifva, att beväringssmanskpet ej i och för fel i tjensten, eller utan föregången laglig dom må kunna bestraffas med nesliga eller kroppsstraff af hvad beskaffenhet som helst, och ej underkastas andra militäriska bestraffningar än arrest, kassation och dödsstraff.»

Uti kungörelsen den 3 november 1812, deri påbjudes, att första klassen af beväringssmanskpet för år 1813, eller de år 1792 födde, skulle »hållas i beredskap att sig till vapenöfning eller krigstjenst inställa», be-tecknar Kongl. Maj:t vårt försvar, efter det nyss fattade riksdagsbeslutet om allmänna beväringen, såsom en »Här af medborgare, lifvade af en allvarlig föresats att allt uppoffra för värnet af den jord dem burit, för den frihet de ärft af sina fäder, och den de, oförkränkt och bevarad, till sina söner böra öfverlåta.» Denna medborgarehär, när den blefve till krigstjenst uppbådad, hade Kongl. Maj:t emellertid, genom kungörelsen af den 27 oktober 1812 om allmänna beväringssmanskpet, § 18, underkastat »samma lydriad och skyldigheter, som åligga vår öfriga krigsmagt enligt författningar och krigsartiklarne, efter hvilka äfven förbrytelser deremot komma att straffas.» Dock bifogades i samma §, såsom ett slags svar på rikets ständers nyss nämnda önskan, följande löfte:

»Och äre vi sinnade att, i anseende till de i nämnde artiklar hit-tills fastställda bestraffningar, med första vidtagna de ändringar och jemkningar, som med tidehvarfvets lynne och nödig krigsdisciplin äro för-enliga.»

»Med första» skulle således den utlofvade reformen af krigslagstiftningen företagas. Men betänketiden blef oväntadt lång. Dock fans, hvad angick just den angelägnaste förbättringen, ett mycket talande föredöme att tagas till efterföljd, så att man ej kan inse, att någon tidsödande undersökning af en mycket enkel fråga kunde vara behöflig.

Detta föredöme var den i december år 1810 af landshöfdingen och militärbefälhafvaren på Gotland, Rudolf Cederström, med Gotlands befolkning upprättade, af Kongl. Maj:t den 3 februari 1811 fastställda och af riksens ständer, i och genom 28 § i den allmänna beväringsförfattningen, godkända öfverenskommelsen om beväringen på Gotland. I sin mycket upplysande »berättelse om nationalarmeringen på Gotland», daterad den 28 maj 1812, yttrar Cederström, att »till den allmänna beredvillighet, hvarmed konskriptionen så allmänt antogs, var orsaken ofelbart den fastställda grundsatsen, att alla utan undantag och utan afseende på stånd eller vilkor borde ingå i beväringen.» Ett annat framsteg egde också rum i bestämmelserna om Gotlands beväring, hvarom vi läsa i Cederströms berättelse: »Då vid en konskriberad trupp, mera än vid någon annan, äran och öfvertygelsen af eget värde behöfva begagnas för att leda alla företag, voro våra hittills gällande militära bestraffningar för Gotlands beväring olämpliga. Eders Kongl. Maj:t tacktes således för denna trupp afskaffa alla kroppsstraff såsom vanhedrande.»

Amiralen Cederströms åtgärd beträffande Gotlands beväring är minnesvärd och prisvärd äfven af andra skäl. Af ett kongl. bref till Cederström af den 21 mars 1811 inhemta vi, att han velat till *hela* krigsmagten utsträcka de ändringar i krigsartiklarne, som han i Kongl. Maj:ts namn utlofvat åt Gotlands befolkning, och som denna gjort till vilkor för åtagande af beväringsspligten. Det heter nemligen i det kongl. brefvet, att Cederström till Kongl. Maj:t »öfverlemnade förslag till förnyade krigsartiklar för armén och flottorna» samt anhållit, att Kongl. Maj:t ville »till efterlefnad för beväringssmannskapet på Gotland, åtminstone tills vidare, fastställa samma föreslagna krigsartiklar» och derigenom uppfylla det af Cederström på Kongl. Maj:ts vägnar medgifna vilkor, som länets invånare lagt till grund för sitt åtagande af allmän beväring. Vid pröfning af detta förslag — heter det vidare — hade Kongl. Maj:t funnit det innefatta följande hufvudgrunder: 1) att ur krigslagarne skulle afskaffas alla straff, som innebure större eller mindre grad af »offentligt skymfande», således all degradation och alla kroppsstraff af spö, gatulopp, prygel samt fuchtel», 2) att all skilnad i bestraffning för krigsmän af olika grader skulle upphävas och enahanda straff för krigsmän af alla grader ega rum, 3) att mål angående förbrytelser, som icke voro af egentligen *militär* beskaffenhet och hvilkas bestraffande allmänna lagen utsatt, borde af vanliga territorialdomstolar afgöras. — Detta allt fann nu Kongl. Maj:t kräfva mycket studium och öfvervägande. Att genast antaga förslaget till allmän efterlefnad vore

»betänkligt» o. s. v. Men eftersom för giltigheten af aftalet med Gotlåndingarna en förändring af bestraffningssättet var ett vilkor, så hade Kongl Maj:t ej annan vån än att befria gotlandsbeväringen från all »corporel bestraffning» för brott, derå dödsstraff ej i krigsartiklarna är stadgadt.

Att amiralen Cederström ville göra allvar af andras vackra talesätt om en »här af medborgare» visar detta hans förslag till »förnyade krigsartiklar». Hur långt han grep framom sina samtida, det skola vi bäst inse, om vi påminna oss, att han hyllade den allmänna värnplikten, som först genom 1872 års förordning om afskaffande af friköp och lega blef en fullständig verklighet; att först efter mer än ett halft århundrade de skymfliga straff fullständigt försvunno, som han ville afskaffa; och att de nu gällande, af Kongl. Maj:t ensam stiftade krigslagarne kunna synas utgå från en princip — *olikhet* inför lagen — motsatt hans förslag under 2) här ofvan.

Den af Kongl. Maj:t i en författning utlofvade reformen af krigslagarne skulle ju, enligt 18 § i 1812 års beväringkungörelse, »med första» företagas. I beväringsförfattningen stod alltjemt en påminnelse kvar om det undantag beträffande Gotland, som föranledt löftet. Och i kungörelsen af den 8 mars 1861 utvidgades detta undantag till att gälla de frivilliga skarpskyttekåreerna. Men så långsamt gick den reform, som utlofvats skola »med första» företagas, att prygel- och daggstraffen fullständigt afskaffades först genom § 5 i förordningen af den 11 juni 1868 om införande af de nya krigslagarne af samma dag (strafflag, disciplinstadga, förordning om krigsdomstolar), således först femtioåtta år efter att Cederström öfver dem fält sin förkastelsedom. Och dessa straff sörjdes då af både prester och militärer.

Kongl. Maj:t yttrade i propositionen till 1880 års Riksdag med förslag till förändrad lydelse af 87 § 1 mom. regeringsformen och 42 § 1 mom. riksdagsordningen:

»Strafflagen för krigsmagten torde obestriddligen efter allmänna konstitutionella grunder falla inom det lagstiftningsområde, som tillhör konungen och representationen gemensamt. Enligt 1809 års regeringsform är dock åt representationen icke tillerkänd rätt att deltaga i stiftandet af sådan strafflag, utan tillkommer denna lagstiftning konungen ensam. Den sålunda åt konungen inrymda magt erhåller emellertid en

mera omfattande betydelse, än den vid grundlagens antagande egde, i samma mån som hela landets manliga befolkning för kortare eller längre tid underkastas värnpligt och ställes under krigslag».

I det propositionen åtföljande statsrådsprotokollet betonas föredraganden, statsrådet Almqvist, att strafflagen för krigsmagten enligt konstitutionella grunder rätteligen faller inom det för regeringen och representationen gemensamma lagstiftningsområdet, men att likväl i olikhet med förhållandet i andra konstitutionella länder, hos oss icke genom grundlagen blifvit åt representationen tillerkänd rätt att deltaga i stiftandet af sådan strafflag; att så länge krigsmagten, såsom vid grundlagens antagande var fallet, blott utgjordes af en stående armé och en flotta, i hvilka ingen var förpligtad att mot sin vilja ingå, denna konungens magt egde en vida mindre omfattande betydelse än den erhåller i samma mån hela den manliga befolkningen för längre eller kortare tid ställes under krigslag. Derför, och »enär grundad anledning till motstånd emot den utsträckning af värnpligten, som må pröfvas nödig, kan vara att hemta derifrån, att Riksdagen icke eger att deltaga i krigslagstiftningen», så vore en grundlagsändring nu påkallad.

Propositionen utgick således från den förutsättningen, att Riksdagens faktiska, men ostridigt inkonstitutionella utestängande från delaktighet i krigslagstiftningen stod i full öfverensstämmelse med grundlagens verkliga mening. Men förhållandet synes vara motsatt, så att det endast är grundlagsstiftarnes mindre lyckliga uttryckssätt, som beredt Kongl. Maj:t tillfälle att under sjuttio år efter 1809 fortfarande ensam utöfva en lagstiftningsmagt, som de hade velat uppdraga och äfven ansågo sig hafva genom de använda ordalagen tydligt nog uppdragit åt Kongl. Maj:t och Riksdagen samfäldt. Detta anmärkningsvärda förhållande lär tydligt framgå af följande.

I memorial af den 6 oktober 1809 med anledning af de från stånden till utskottet inkomna anmärkningar vid förslaget till riksdagsordning omförmäles en från riddarhuset remitterad anmärkning mot slutorden i första stycket af förslagets § 33, så lydande: »under civil- och kriminallag böra äfven förstås de delar af krigslagar och författningar rörande krigsväsendet, som ega tillämpning till medborgare utom krigsstaten»^{*)}. Genom att »förstås under civil- och kriminallag» blefvo de antydda »delarne» af krigslag m. m. år 1810 lagda under Kongl.

*) I nu gällande riksdagsordning, 42 §, bibehöllos dessa ord från 38 § i 1810 års riksdagsordning.

Maj:ts och Riksdagens gemensamma lagstiftning. Den anmärkning, som utskottet hade att besvara, gick derpå ut, att »med utsträckning till medborgare i allmänhet måtte under civil- och kriminallag förstås **alla** delar af krigslagar och författningar, som röra krigsväsendet». Härpå svarade utskottet: »Såsom högste befälhafvare för krigsväsendet synes konungen berättigad att ensam vara lagstiftare i allt det, som egentligen rör krigsdisciplinen samt exercitie- och kommandomålen». Svaret är mindre lyckligt affattadt, då det med den af anmärkaren väckta frågan om konungens lagstiftningsmagt opåkalladt hoprörer den om hans befälsmagt; men genom de valda exemplen från sistnämnda område blir det blott så mycket tydligare, att utskottet ansåg sig **icke** hafva åt Kongl. Maj:t förlänat rätt att på egen hand stifta strafflag med dertill hörande rättegångsordning för krigsmagten, utan blott att påbjuda föreskrifter om disciplinstraff för sådana förseelser, som påkalla ansvar, ehuru de ej anses eller förtjena att behandlas såsom egentliga förbrytelser. (Anmärkningen och svaret: Riksens höglofliga konstitutionsutskotts memor. och öfriga exped. vid Riksdagen 1809—10. Stockholm 1874. Sid. 203). Utskottet har väl hyst samma mening som anmärkaren på riddarhuset, hvilken ej kunde finna något skäl, hvarför ej militären skulle få njuta samma skydd under lagen som andra medborgare och således dömas efter lag, stiftad af Riksdagen och Kongl. Maj:t gemensamt.

Denna mening framträder ännu tydligare i några utskottsledamöters yttranden till utskottets protokoll (anf. st. s. 310):

»Vid 33 §:n yttrade sig herr riddarhussekreteraren Silfverstolpe, att han ansåge sig böra såsom gifvet antaga, att det i samma § upptagna stadgandet, att under civil- och kriminallag borde äfven förstås de delar af krigslagar och författningar rörande krigsväsendet, som ega tillämpning till medborgare utom krigsstaten, äfven borde gälla om de allmänna principerna för allt hvad i krigslagarna bör komma under benämning af tvistemål eller brottmål, men ej om de detaillerade disciplinsbud, som ur dessa grundprinciper kunna härledas, hvilka disciplinsbud syntes honom kunna af konungen allena stadgas, äfvensom alla reglementariska föreskrifter i afseende på arméns exercice och ekonomi, hvilket han alltså önskat måtte för tydlighetens skull hafva blifvit i §:n intaget».

»Uti denna mening instämde herr brukspatron Eberstein. Herr lagman Silfversparre och herr grefve Mörner förenade sig till alla delar med de uti riddarhussekreteraren Silfverstolpes anförande yttrade prin-

ciper och ansågo tillika någon annan slutsats icke kunna dragas af den ifrågavarande §:n, sådan den nu är redigerad».

Här lemnas ej rum för något tvifvel om, hvad utskottets svar, vid hvilket stånden läto bero, måste anses innebära, nemligen att utskottet afsett och trodde sig hafva tillräckligt tydligt i grundlagstexten sagt, att allt det i krigslagstiftningen, som till sin beskaffenhet och vikt vore likställt med civil- eller kriminallag, borde behandlas enligt 87 § regeringsformen, men mindre viktiga detaljer af Kongl. Maj:t i administrativ lagstiftningsväg regleras. Detta betraktelsesätt står ju för öfrigt i öfverensstämmelse med förfarandet på alla lagstiftningsområden, att tillämpningsdetalj afskiljes i administrativa förordningar från de i lag meddelade hufvudsakliga bestämmelserna.

Emellertid behöll Kongl. Maj:t denna inkonstitutionella magtutöfning i sjuttio år. Man torde kunna antaga, att föredraganden ansåg det först i ordningen anförda motivet för Kongl. Maj:ts år 1880 afgifna proposition om ändring af 87 § regeringsformen och 42 § riksdagsordningen för tillräckligt, men att deremot hans kolleger fäste mindre vikt vid hans respekt för den konstitutionella sidan af saken, och att — hade ej det andra motivet gjort sig gällande — han måhända ej skulle hafva fått fästa sitt namn vid denna reform. Om han hade stannat kvar något längre på sin post, skulle säkerligen ej det besynnerliga förfarandet hafva egt rum, som öfverraskade Riksdagen kort förrän Kongl. Maj:s grundlagsproposition hunnit blifva af Riksdagen definitivt antagen år 1882, nemligen att, några månader dessförinnan, Kongl. Maj:t den 7 oktober 1881 utfärdade ny strafflag med tillhörande promulgationsförordning samt ny disciplinstadga, sålunda begagnande sista ögonblicket för att ännu en gång utöfva en enväldsmagt, som Kongl. Maj:t genom proposition af den 20 februari 1880 hade moraliskt afträdt! Motivet för detta förfarande var naturligtvis att, för så lång tid som möjligt, i förväg undanrödja hvarje praktisk effekt af den stundande grundlagsändringen, då man mot eventuellt riksdagsbeslut om ändringar i strafflagen och Riksdagens önskingar om ändring i disciplinstadgan kunde åberopa det bekanta skälet: de äro ju ännu så nya och otillräckligt pröfvade.

Förhållandet är således för närvarande som följer:

1) Samtliga till ifrågavarande lagstiftning hörande författningar hafva tillkommit genom Kongl. Maj:ts uteslutande lagstiftningsåtgärd, utan någon Riksdagens delaktighet deri.

2) Efter den 1880 föreslagna och 1882 definitivt antagna ändrin-

gen af 87 § regeringsformen och 42 § riksdagsordningen hafva till det för Kongl. Maj:t och Riksdagen gemensamma området förflyttats:

- a) kriminallag för krigsmagten och
- b) lagstiftning om krigsdomstolar och rättegången derstädes.

Den senare är visserligen ej särskildt och uttryckligen nämnd i 87 §. Den allmänna rättegångsordningen för civila och kriminella mål är det icke heller, men begripes enligt befastad häfd under allmän civil- och kriminallag. Såsom statsrådet Almqvist erinrade i sitt förut nämnda anförande till statsrådsprotokollet den 20 februari 1880, kom därför genom den nya redaktionen af 87 § kriminallag för krigsmagten under Konungens och Riksdagens gemensamma lagstiftning i alldeles samma utsträckning som den allmänna kriminallagen med dertill hörande rättegångsordning, d. v. s. att under den speciella strafflagen för krigsmagten sjelffallet begripes äfven dithörande speciel rättegångsordning.

Att Kongl. Maj:t i administrativ väg lagstiftar om »disciplinstraff» kan ej ur någon synpunkt försvaras, ehvad den disciplinära straffrätten utöfvas mot personer i civil befattning eller tillhörande krigsmagten. Hvar skulle väl ett giltigt motiv sökas, som kunde rättfärdiga en grundlagsbestämmelse, den der afhände folkrepresentationen delaktighet i lagstiftningen om större eller mindre del af ett så hufvudsakligt område som straffrätten? Att grundlagsstiftarne ej ansågo sig hafva ur straffrätten afsöndrat och åt Kongl. Maj:ts envälde enligt 89 § regeringsformen öfverlemnadt en del af strafflagstiftningen, framgår af hvad jag här ofvan anfört. Endast en uttrycklig bestämmelse i grundlagen skulle kunna legalisera en afvikelse, ett mer eller mindre betydligt undantag från en så väsentlig konstitutionel princip som representationens strafflagstiftningsmagt. En sådan undantagsbestämmelse finnes ju ej i grundlagen. Och grundlagsstiftarne godkände ej den äfventyrliga satsen, att allt det är tillåtet, som lagen icke har uttryckligen förbjudit, hvilken sats tyvärr under nittio år oupphörligt tillämpats af Kongl. Maj:t till inkräkningar å Riksdagens och utvidgande af Kongl. Maj:ts rättigheter *). Sålunda har Kongl. Maj:t uti författningar utfärdade af allde-

---

*) Belgiens grundlag, art. 78 lyder: Konungen eger ej andra befogenheter, än dem, som formligen förlänas honom af konstitutionen och särskilda i kraft af sjelfva konstitutionen stiftade lagar.

les sjelftagen myndighet tillagt sig en mycket betydlig rätt att på egen hand stifta strafflagsbestämmelser.

Här är anledning att taga i betraktande *en* yttring af denna Kongl. Maj:ts i *flere* rigtningar utöfvade allena-lagstiftning inom straffrätten, nemligen den s. k. *disciplinära straffrätten* dels beträffande den civila förvaltningen, dels beträffande krigsmagten. Straff är straff, med hvad namn det än nämnes, det må förekomma i den ena eller andra af hithörande förordningar; det är omöjligt att upptäcka någon väsensskilnad mellan viss tids mistning af embete och lön, ådömd af domstol, och samma straff ålagdt en tjänsteman af den myndighet, såsom förman, under hvilken han lyder. De tvenne auktoriteterna i vår förvaltningsrätt framhålla väl den skilnaden mellan den *disciplinära straffrätten* och den straffrätt, som är lagd i domstols hand och som Rabenius kallar den *judiciella*, Blomberg den *straffrättsliga*, att den förre är inskränkt till vissa »mindre stränga» eller »ringare» straff, men de synas ej betrakta den omständigheten såsom utgörande giltig anledning att derpå grunda utbrytning af disciplinära straffbestämmelser från *strafflagens* område, eller deras fastställande såsom omgifvet af tillräckligt allvarliga former, när de behandlas som ett kongl. reglemente. Och huru skulle väl dessa »ringare» eller »mindre stränga» straffen: böter, suspension o. s. v., som förekomma uti instruktionerna för embetsverken, der kunna ega en så skiljaktig karakter mot hvad de förete i 25 kap. af allmänna strafflagen, der vi återfinna dem? För öfrigt kan det naturligtvis hända, att måttet å ett straff enligt 25 kap. strafflagen blir ringare än det af ett kollegium enligt disciplinstraffreglerna i dess instruktion en tjänsteman ålagda bötes- eller suspensionsstraffet. Och ett af dessa disciplinstraff, nemligen varning — som *ej får öfverklagas* — är så till vida värre än något af de ekonomiskt kända straffen, som sjelfva möjligheten af upprättelse är den deraf drabbade beröfvad! Då möjligheten af ett orättvist beslut om varning ej är utesluten, gör detta i vår lagstiftning sällsynta förbud, att varningen, som ju synes vara det lindrigaste, kan under omständigheter synas den, som deraf träffas, vara det värsta af hela denna kategori. Och med alla de anförda förhållandena i minne frågar man sig: hvar gifves det väl någon skymt, något sken af rationel grund för afsöndrandet ur strafflag och hänvisande till annan legislatörisk behandling än enligt 87 § regeringsformen af straffrättsbestämmelser, som dit rätteligen höra såvisst som någon rad i vår allmänna strafflag? Och svaret måste blifva: ingenstädes att uppaga.

Det är visserligen ej ovanligt, att lagbestämmelser för ett rätts-

område meddelas *dels* genom lag stiftad af Kongl. Maj:t och Riksdagen samfäldt, *dels* af Kongl. Maj:t ensam. Men detta förfarande har en helt annan orsak och ett helt annat syfte: man nedlägger i *lagen* ämnets stora, väsentliga hufvudbestämmelser och låter *lagen* i afseende på oundgängliga men underordnade detalj- och verkställighetsföreskrifter hänvisa till en *administrativ förordning*. Dermed kunna vissa fördelar vinnas, såsom att *lagens* innehåll blifver mera öfverskådligt och föreskrifter i förordningen lättare ändras, när omständigheterna det påkalla. Detta tillvägagående — som kan hafva vissa fördelar, men också sina olägenheter — har ingenting gemensamt med afsöndringen från allmänna strafflagens kap. 25 och öfverflyttning till instruktionerna för Kongl. Maj:ts befallningshafvande, kollegier, centrala styrelser af straffrättsbestämmelser, som alldeles icke äro en underordnad mindre betydande detalj, utan en *absolut koordinerad*, lika värd del af straffrättsreglerna för öfvervakandet af förvaltningens organ.

Genom det hittills anförda har jag velat visa, att *hvarje* afsöndring från den af Kongl. Maj:t och Riksdagen stiftade *lagens* område af straffrättsbestämmelser och dessas hemfallande under Kongl. Maj:ts lagstiftningsenvælde står i afgjord strid med konstitutionella principer. Emellertid torde den uppfattningen ej vara sällsynt, att man här får göra en skilnad mellan den disciplinära straffrätt inom den civila förvaltningen, hvarom Kongl. Maj:t lagstiftat uti instruktionerna för embetsverken, och den för krigsmagten utfärdade disciplinstadga: nemligen så, som skulle Kongl. Maj:ts enväldiga magtutöfning väcka mindre betänkligheter i det senare fallet än i det först nämnda. Den omständigheten, att orden disciplin, disciplinstraff m. fl. föga förekomma i tal och skrift ännu än om militära förhållanden och mera rigta tanken på militäriskt befäl, förmanskap m. m., har föranledt, att disciplinföreskrifter och dylika uttryck hos mången snarare väcka föreställningen om en *befälhafvares order* än om en *lagstiftande myndighets förordningar* och behöriga former för dessas tillkomst. I den rådande begreppskonfusionen å detta lagstiftnings- och rättskipningsfält, som tyvärr rättsvetenskapen i vårt land föga befattat sig med, är väl en af de flere anledningarna att söka, hvarför Kongl. Maj:ts allena-lagstiftning i fråga om disciplinstraffrätten beträffande krigsmagten af flere torde hållas för mindre egnad att väcka konstitutionella betänkligheter, än samma magtutöfning beträffande disciplinstraffrätten inom den civila förvaltningen. Men detta är en felsyn på saken. Den alldeles *motsatta* uppfattningen kan stödjas på en betraktelse, som kanske icke är afgörande, men icke heller betydelslös.

Skälet ligger i den viktiga åtskilnaden mellan de personers ställ-

ning, som äro underkastade den civila, och deras, som äro underkastade den militära disciplinstraffrätten, att den förra kategorien: *statens embets- och tjenstemän samt betjente alla frivilligt inträdt i offentlig tjenst* på de dermed förbundna villkor, hvaremot af krigsmagten ju blott en ringa del hör till statstjenarne. Man kan ju på sätt och vis med statstjenare jemnställa det indelta och värfvade manskap, som frivilligt och mot lön tagit krigstjenst. Men äfven i så fall blifver försvarets värnpligtiga element den största delen, dessa som hafva att fullgöra en af lagen dem pålagd medborgerlig skyldighet; *de* utgöra flertalet af dem, för hvilka krigslagarne skrivas.

Det kan väl icke gerna bestridas, att den härmed påpekade skilnaden mellan, å ena sidan, alla deras ställning, som genom sitt *frivilliga* inträde i civil statstjenst blifva underkastade en i administrativ väg stiftad så kallad disciplinär straffrätt, och å andra sidan deras, hvilka såsom *värnpligtige* underkastas den på samma sätt stiftade disciplinstraffstadgan, är ganska betydlig. Öfvervägandet af denna skilnad bör göra påtagligt, att utfärdandet i administrativ väg af den senare är, åtminstone hvad den värnpligtiga delen af krigsmagten angår, fullkomligt lika inkonstitutionellt som detta i förutnämnda kongl. proposition 1880 erkändes vara fallet med den militära strafflagen, ur hvilken den militära disciplinstraffstadgan är utan minsta tillstymmelse till sakligt skäl borteskamoterad.

Härmed torde vara tillräckligt ådagalagdt, att vår krigsmagt ej kan, utan öfverträdelse af konstitutionella lagstiftningsgrundsatser, underkastas några i administrativ väg påbjudna straffstadganden. Å andra sidan har medgifvits, att ett sådant förfarande kan synas mindre betänkligt i fråga om disciplinstraffrätten inom den civila förvaltningen. Vid närmare påseende skall emellertid befinnas, både att den ej kan formelt — från grundlagssynpunkt — rättfärdigas och att den omöjliga kan försvaras såsom erbjudande skälig garanti för opartisk utföring.

Hvad det förra angår, så är det ju ostridigt af vigt, att tjänsteåtagandet är frivilligt, men detta — d. v. s. alla tjenstemannens rättigheter och skyldigheter — innefattas uti af staten, af Kongl. Maj:t och af representationen vidtagna lag- och budgetbestämmelser, hvilka ej kunna hållas för likartade med ett vanligt arbetsaftal.

Det är en administrativ stadga, som föreskrifver *allt* hvad till denna straffrätt hör: den bestämmer hvilka fel deraf drabbas, hvilka straffen äro, hvar domen (undant. varning) får öfverklagas, hvilken myndighet eger att utöfva denna straffrätt samt hvilka lätta former för

undersökning och beslut må användas. Om man nu ansett, att en viss del af straffrätten kunde öfverlemnas åt en administrativ myndighet att under enklare än vanliga domstolsformer utöfvas, så borde det i alla händelser ej hafva kunnat ifrågasättas att i administrativ författning (instruktionerna) meddela alla de nyss angifna bestämmelser, som konstituera denna straffrätts beskaffenhet och omfång. Men Kongl. Maj:t har i sina instruktioner för embetsverken ensam beslutit om både *att* och *hvad*, om både princip och sätt.

Och se vi nu på det senare, så är det påtagligt, att procedyren ej erbjuder den trygghet, som denna *bör*, såvidt möjligt, erbjuda den åtalade. Ehuru man icke förutsätter och befarar partiskhet eller dylik skröplighet hos domaren — in casu den till domare upphöjde förmanen — tager ju eljest lagen sina försigtighetsmått mot de möjliga om än sällsynta felen och bristerna hos lagens vårdare. Här åter, om procedyren kan tyckas vittna om, att man utan all tvekan kastat öfver bord hvarje sådant försigtighetsmått, så är väl skälet ett annat, nemligen att man med denna disciplinära domsrätt, som gör förmanen till domare, kommit in på en alldeles falsk väg, der något annat förfaringssätt ej stod åter. Rabenius har — man skulle tycka utan att vilja det — träffande kriticerat det betänkliga i detta förfarande. Det kan ej undvikas — erinrar han — att vid behandlingen af ett sådant mål en styrelseledamot blifver vittne och domare i samma person, då det ju är ganska naturligt, att han åberopar *sin* erfarenhet om den tilltalades fel och försummelse i tjensten. Ja hvarför ej erinra om, att den ledamot, som genom sin anmälan provocerar disciplinärstraffsförfarandet, blir »angifvare» och domare i samma person, när vid målets handläggning under det förvaltande verkets former för styrelsens öfverläggningar och beslut ej synes vara mera rum för jäf mot den, som väcker frågan, än för den, som yttrar sin mening på grund af hvad han sett, det vill säga — vittnar. Men, hur föga tillfredsställande detta må synas, kan det dock ej råda minsta tvekan derom, att *behandlingen af ett disciplinstraffsmål hos en civil styrelse erbjuder ojemförligt större garantier än i deras händer, som ega att tillämpa disciplinstadgan för krigsmagten.* »Då utöfningen af denna straffrätt (de civila myndigheternas disciplinära straffrätt) nemligen är — såsom Rabenius anmärker — en yttring af myndighetens allmänna embetsverksamhet, skall det ske under samma former, som för ärendenas handläggning inom embetsverket eller hos myndigheten äro i allmänhet stadgade.» Man jemföre denna regel, ländande till efterrättelse för personer, som verka inom en atmosfär af civila rättsbegrepp, med de oklara föreskrifterna

i 20 § i militärdisciplinstadgan, hvilkas tillämpning är lagd i händerna på personer, som ofta i anmärkningsvärd grad sakna de förres kompetensförutsättningar för lagtillämpning, och skilnaden skall befinnas mycket stor.

Hvar i grundlagen skola vi söka hemul för denna magtutöfning? Man svarar: i 89 § regeringsformen. Den »ekonomiska lagstiftning», som nämnda paragraf förlänar Kongl. Maj:t, innesluter i sig en betydlig strafflagstiftningsmagt — säger man, utan att dock kunna åberopa en rad i grundlagen till stöd för ett sådant påstående. Regeringsformens 89 § förlänar åt Kongl. Maj:t lagstiftningsenvælde i ämnen, som röra »rikets allmänna hushållning», och beträffande »grunderna för allmänna inrättningar af alla slag». Dessa uttryck sammanfattas mot paragrafens slut i orden »rikets allmänna styrelse rör». Söker man i konstitutionsutskottets memorial med förslag till regeringsform förklaring af paragrafens stadgande, att Riksdagen ej må i sådana mål besluta annat än föreställningar eller önsknningar, så finner man, att utskottet afsett, att förläggandet i Kongl. Maj:ts hand allena af denna så kallade »ekonomiska lagstiftning», som här i alldeles bokstaflig mening bär detta namn, skulle hindra enskilda »små intressen» att göra sig gällande till andra lika berättigade intressens (»de öfriga delarnes») eller »det helas» förfång. Och då utskottet säger sig hafva härvidlag sökt att förekomma »den lagstiftande magtens insteg i den verkställande», bör åtminstone *det* vara dagsklart, att 89 § i alla händelser ej innebär den minsta hemul för något Kongl. Maj:ts ingripande på strafflagens område.

Emellertid har Kongl. Maj:t, oafsedt militärstrafflagstiftningen, i mycket stor utsträckning påbjudit straffbestämmelser. En rättslärde författare säger — resigneradt — härom (G. Thulin: Om Konungens ekonomiska lagstiftning, s. 203), att Kongl. Maj:t »eger» denna rätt, men synes härmed ej vilja säga annat, än att Kongl. Maj:t faktiskt utöfvar den, utan att Riksdagen ingriper.

Man har funnit särskildt anmärkningsvärdt, att Kongl. Maj:t påbjudit ej blott böter, utan äfven, alternativt med böter, ända till 6 månaders fängelse för vissa svårare, dock ej uppsåtliga förseelser (Tjenstgöringsreglemente för lotsverket 1881, §§ 102 och 103). Emellertid utmärker detta ej yttersta gränsen af den förmenta rätt att i en mängd fall ensam stifta strafflag, som Kongl. Maj:t tillegnat sig. Enligt § 138 i tullstadgan af den 2 november 1887 skall den, som tredje gången eller oftare beträdes med oloflig införsel af varor, dömas till fängelse från och med 1 månad till och med 2 år, eller till *straffarbete*

från och med 2 månader till och med 2 år. Och om dödsstraff ej af Kongl. Maj:t påbudits i någon annan på grund af den 89 § tillkommen lag än den strafflag för krigsmagten, från hvars uteslutande besittning skilsmessan, när den befans vara oundviklig, kändes så motbudande, att den faktiskt försenades på det allt för egendomliga sätt, som här ofvan omförmäldes, så har detta tydligen ej berott af någon tvekan om Kongl. Maj:ts befogenhet.

Nu då krigslagarnes grundliga omarbetning samt undanrödjande af deras inkräktningar utom det område, som med någon rimlighet kan läggas under deras välde, blifvit en fråga för dagen, emedan häri ligger ett oundgängligt vilkor för försvarets ombildning, för upprättande af den »här af medborgare», till hvars fosterlandskärlek Kongl. Maj:t strax efter beslutet om allmänna beväringen ansåg sig kunna med trygghet vädja mot vidtutseende faror, skall Riksdagen sannolikt få mer än en anledning att beklaga, att Kongl. Maj:ts ockupation fått skapa en häfd och en tradition, som det torde blifva mycket vanskligt att besegra. Militärernas motstånd mot den stora mängden af försök att afskaffa krigshofrätten eller ombilda den — ett motstånd, som med Första Kammarens hjälp omintetgjort äfven Kongl. Maj:ts bemödanden, visar hvad man har att vänta.

Under det långvariga och omsorgsfulla arbetet på den norska krigslagstiftningens reformerande, hvars afslutande nu synes vara helt nära förestående, har det — såvidt jag kunnat utröna — blifvit allmänt erkänt af militärer som af jurister, att den gängse meningen är välgrundad, att disciplinbestämmelserna böra meddelas, ej såsom hittills väsentligen i administrativ väg, utan genom lag. I det nyaste förslaget till militär strafflag upptaga föreskrifterna om disciplinärmyndigheten de sista fem kapitlen. Äfven om den magtfullkomlighet, som i disciplinstadgan tillerkännes »förman», endast finge utöfas af mogne män, vore den i alla fall förkastlig, sådan den nu är af Kongl. Maj:t ensam formulerad.

1) Att den ur strafflagen för krigsmagten godtyckligt utbrutna *disciplinstraffstadgan*, såsom en del af denna, *lägges under Riksdagens lagstiftningsmagt enligt 87 §*, är en fordran, från hvilken Riksdagen ej bör afstå.

En annan oeftergiftig fordran är en genomgripande reform af rättskipningen.

I ju högre grad de *allmänna* domstolarna inom hvar sitt juris-

diktionsområde ega en med hänsyn till personernas samhällsställning och rättsfrågornas sakliga natur oinskränkt kompetens, i dess högre grad karakterisera de den moderna rättsstaten. Specialdomstolarne åter, en anomali uti vår tid, leda sitt ursprung från en tid, hvars samhällskick företer en sådan olikhet mot vårt tidevarfs, att man näppeligen torde våga att beteckna någon annan åtskillnad såsom mera väsentlig. Medeltidsstaten visar oss en ytterst svag statsmagt öfver de stånd och korporationer, som hvar för sig voro ganska kraftfulla, men hvilkas förbund till *en* stat var mycket löst. Tendensen att närmare förena dessa autonoma organisationer karakteriserar öfvergången till nyare tidea, och häri fick den nyare monarkien sin egentliga uppgift. Likasom den egna domsrätten, hvilken princip uttryckes i formeln *dom af likar*, var för alla dessa stånd och korporationer ett hufvudsakligt intresse, så blef det ock för statsmagtens centraliseringsarbete en hufvudsak, på en gång mål och medel, att lägga alla statsborgare under *en* lag och *en* rättskipning.

Medeltidens stånd- och klass-, dess korporations- och skräväsande, dess befastade, sig sjelfva administrerande städer, dess provinser med egen representation och lagstiftning blefvo just därför småstater, som sörjde för sig sjelfva, emedan det ej fans någon öfver dem sig höjande statsmagt, som på samma gång skyddade dem och tillika tyglade deras egenrådighet. Tidsförhållandenas kraf framkallade därför helt naturligt dessa organisationer. Annorledes än i *likars dom* ansåg man rättvisa otänkbar. När sedermera den centraliserande statsmagten började att bedrifva sitt värf, kunde det ej ske annat än under kamp med, på bekostnad af dessa medeltidsorganismer, hvilkas behöflighet och relativa berättigande för sin tid icke kunna förnekas. Men nu inträffade det, som i slika fall alltid upprepas: långvarig kamp mellan gammalt och nytt. Det gamla hade kraftfulla, ihärdiga och skickliga försvarare, som af verklig öfvertygelse gingo i striden. Såsom alltid hade också fördom och enskild eller klassegennyttas sitt intresse att bevaka i det gamlas upprätthållande. Vissa af dessa formationer höllo sig långt in i nyare tiden, och vårt militäriska ståndsväsande — ett alster af indelningsverket — *börjar* till och med först då. Krigsbefälet höll på att blifva ett femte riksstånd. Såsom ett bihang till adeln infann det sig vid riksdagarne ända till 1778, uteslutande för att besörja sina *ekonomiska intressen*. När för omkring 80 år sedan hos oss första gången ifrågasattes att beröfva våra universitet deras domsrätt, sågo akademiska vederbörande deri ett det våldigaste attentat, och ännu vid midten af förra århundradet förfäktades bibehållandet af den akademiska jurisdiktionen

i namn af den gamla principen »likars dom öfver likar». Universiteten voro typiska medeltidsskapelser i den här ofvan angifna betydelsen af avtonoma korporationer, för hvilka den egna domsrätten utan allt tvifvel ursprungligen och länge nog hade sitt fulla berättigande och sin stora betydelse. Sedermera är den vorden en abnormitet, som förmodligen nu ingen saknar. Men under det att i det stora hela det moderna samhällets tanke — *en lag, en rättskipning för alla* — vunnit en oändligt välsignelsebringande seger, spöka åtskilliga *survivanser* från ett tidevarf som flytt. Ännu håller sig här och hvar den numera alldeles barbariska formeln kvar: »dom af likar».

I våra krigsrätter och krigshofrätten bestå, såsom qvarlefva från en tid med andra samhällsidéer, specialdomstolar, som stå i afgjord strid mot eljest erkända hufvudgrundsatser vid rättskipningens organisation.

Att bland de förmåner samhället bör tillförsäkra alla sina medlemmar, äfven de ringaste bland de ringa, domaremagtens samvetsgranna, opartiska utöfning är den främsta af alla, eller åtminstone ej öfverträffas af någon, torde vara en allmän folkmening. Och att denna förmån förutsätter domarens fulla oberoende af annan vilja, andra föreskrifter än lagens bud, det är mer eller mindre klart insedt inom alla samhällslager, likasom ock den regeln, att »de som bekläda domarembeten icke kunna utan medelst ransakning och dom ifrån sina innehafvande sysslor af konungen afsättas», ej blott är inskrifven i 36 § regeringsformen, utan ock ingår i det allmänna föreställningssättet. Af hittills vunnit erfarenhet att sluta, kan man näppeligen säga, att denna stora grundsats trädades för nära genom — det af Geijer försvarade *) — stadgandet i 103 § regeringsformen. Deremot kan det ej nekas, att några löneregleringar för domare innehålla en bestämmelse, som träffas af klandret att stå i strid med 36 § regeringsformen, nemligen den, som bemyndigar utnämmande myndighet att, om den finner för godt, låta anstå med afsked öfver det stadgade antalet ålders- och tjänsteår. Motsvarande föreskrift i löneregleringar för administrativa verk torde ej hafva visat sig vara tjenlig. Detta undantag kan emellertid dess bättre ej verka i någon stor utsträckning.

Annorlunda är deremot förhållandet med krigsdomstolarne, der ledamöternas oafsättlighet är undantag, men regel att de blott förordnas. I den af Kongl. Maj:t ensam stiftade förordningen af den 11 juni 1868 om krigsdomstolar och rättegången derstädes läsa vi:

*) Anförande i preteståndet 23 februari 1829.

Den befälhafvare, som förordnar krigsrätt, har dervid att bestämma, hvilka i rätten tjenstgöra skola (§ 5). Krigsrätt utgöres af fyra militära ledamöter och en auditör (§ 6). Krigshofrätten utgöres af fyra militära ledamöter och ett krigshofrättsråd. Militära ledamöter förordnar konungen för tre år i sänder (§ 11).

Af dessa paragrafer inhemta vi, att den stora grundsatsen: *domares oafsätlighet*, är kastad öfver bord i vår militär-justice.

Här se vi ock, att Kongl. Maj:t låtit sig angeläget vara, att i dessa domstolar garantera åt det *icke lagfarna elementet* en stor röst-öfvervigt, i och hvarmed en annan vigtig princip fått gå samma väg som oafsätligheten.

Väl sitta äfven i andra domstolar ledamöter, som ej äro lagfarne, men under förhållanden, som undanrödja eller väsentligen förminska betänkligheterna mot denna afvikelse från en vigtig regel. Det lyckades den politiska reaktion, som 1888 gjorde sitt inträde i hägn af den ekonomiska, att befästa de kyrkliga specialdomstolarna af icke lagfarne män. Här förekommer emellertid den vigtiga olikheten, att, när ett domkapitels utslag drages under högre rätt, det kommer under pröfning af lagfarne män. Lyckligtvis är konsistoriet ej skyddadt af en sådan högre instans som krigshofrätten. — De icke lagfarne — »illiterat» — medlemmarne i rådsturätter torde väl snart nog lemna skådeplatsen. — Och hvad slutligen angår nämnden i häradsrätt, så råder dess mening mot härads höfdingens blott då, när alle i nämnden äro ense.

Med dessa avvikelser gäller ju eljest utanför krigsdomstolarnes område att den, som till domareembete nämnes, skall vara lagfaren, och skall det vara på föreskrifvet sätt styrkt, att han uppfyller detta vilkor — en regel, som leder sitt första upphof tillbaka till 1749.

En domstol, der för tillfället förordnade, icke lagfarne personer, den åtalades förmän, uppträda som domare — sådan är deremot den rättskipning, som erbjudes de värnpligtige^{*)}. Väl utöfvas inom den civila förvaltningen den *disciplinära myndigheten af förmän*. Men de som stå under krigslag få *öfverallt* möta sina *förmän*, ej blott vid di-

---

*) Om en auditör ej finnes att tillgå, så förordnas annan person, som fullgjort hvad författningarna föreskriva som vilkor för att i domareembete nyttjas. I visst fall kan äfven till den ende lagfarnes plats förordnas en *icke lagfaren*, »som lämplig anses», hvaraf sålunda framgår, att lämplig krigsrätt kan bildas utan någon enda lagkunnig medlem. (Förordningen om krigsdomstolar, § 8).

sciplinstraffen, utan också i krigsdomstolarne, der strafflagen tillämpas af förmän, iklädde en domares skepelse, hvilka den åtalade ofta mer fruktar i den förra, än sätter sin lit till i den senare egenskapen.

Alla de värsta förbrytare ega den vissheten att blifva dömde, alla instanserna igenom, af lagfarne män. Skall den förmänen, den i ett civiliseradt samhälle naturliga rätten, förvägras de värnpligtige, så ofta de alltifrån de första mannaåren till fyrtio års ålder stå under krigslag?

Att försvara militära specialdomstolar med det förebärandet, att dessa bestå af »sakkunnige» och att de allmänna domstolarne icke skulle ega tillräcklig »sakkunskap» är icke rimligt. Hafva ej de senare redt sig mycket väl med de ärenden de fått öfvertaga från den mängd af domstolar, som indrogos under förra århundradet? Krigsrättsmålen äro väl oftast särdeles enkla i jämförelse med ett ej ringa antal bland den numera mycket vexlande mångfalden af invecklade rättsfall, så kriminella som civila. Inför dem, äfven när de förete helt nya aspekter, kommer den vetenskapligt skolade juristen utan svårighet till rätta. Hvilka svårigheter skulle väl ett krigsrättsmål kunna förete, jämfördt med ett kompliceradt sjörättsmål eller sådana mål, hvartill stora affärsföretag numera gifva anledning? Det kan ej gerna falla någon in, att de exempelvis nämnda ärendena skulle få en grundligare faktisk utredning och en mera precis juridisk karakterisering hos en domstol bestående af »sakkunnige», det vill här säga affärsmän.

Den juridiska domstolen kan behöfva faktiska upplysningar angående militära förhållanden, och de förvärfvas ju på lämpligt sätt genom inkallande af militärpersoner, hvilket kan regleras genom rättegångsordningsföreskrifter.

2) Det anförda torde berättiga det yrkandet, att det bör fördomsfritt pröfvas, om ej krigsrättsmålen kunna, under normala förhållanden, lämpligen handläggas af allmän domstol, nemligen rådsturätt i en stad inom hvart och ett af de jurisdiktionsområden, hvari riket finnes böra för sådant ändamål indelas — till hvilken domstol militärpersoner inkallas, äfven af manskapet, som nu alldeles uteslutes från plats i krigsrätten — äfvensom huru behandlingen af dessa mål vid mobiliserad trupp bör inrättas med iakttagande af, att domen ligger i lagfarne domares hand. Att lemna de värnpligtiges väl och ve i första och andra instans åt domare, hvilka ej äro lagfarne, dertill kan ej representationen med fredadt samvete låna sin hand och medverkan. Må den ej glömma, att om den ej förskaffar de värnpligtige domare, »som veta hvad lagen innehåller», drabbas den af en sträng dom.

Domaren, säga domarreglerna, skall »med all magt vinnlägga sig derom att han vet hvad rätt är, ty såsom den icke tjänar till en predikare, som icke vet hvad i skriften står, och hvad grund och mening deruti är, så tjänar han ock icke till en domare, som icke vet hvad lagen innehåller, och hvad grund och mening deruti är, och huru de brukas skola. Och därför stå de farligen och göra uppenbar orätt, som skicka dem ut för domare, som intet förstånd hafva. Förty huru skola de döma rätt, som icke veta hvad rätt är?»

Att häri se en oberättigad och förödmjukande »misstro» till militärerna, är alldeles meningslöst. Man eger ju lika litet att af dem fordra juridiska, som att af juristerna begära militärvetenskapliga insigter.

Indragning af krigshofrätten har många gånger sedan lång tid tillbaka varit ifrågasatt. Besparandet af en statsutgift är visserligen giltigt skäl för indragning af en onyttig institution, äfven om besparingen ej är någon mera betydlig summa, men härvidlag är det skälet mycket underordnad. Vida viktigare är det motivet, att denna domstol ej kan fylla sin uppgift i den militära rättskipningen, vare sig att den fungerar såsom första instans eller som appellationsdomstol. Exempelvis må erinras om krigshofrättens utslag i anledning af åtal mot en krigsrätt, som af oförstånd dömt en artillerist till straffarbete; jag hänvisar till handlingar bifogade en vid första riksdagen 1887 i Andra Kammaren väckt motion n:r 130. Af dessa handlingar framgår, att och på hvilka alldeles häpnadsväckande grunder krigsrätt vid Svea artilleriregemente dömt en artillerist för förment inbrottsstöld till straffarbete i 6 månader 15 dagar, att 1 år utöfver strafftiden vara medborgerligt förtroende förlustig, samt uteslutas ur krigsmagten; att justitiekanslersembetet förordnade åtal mot tre ledamöter af rätten, mot hvilka krigsfiskalen yrkade att de skulle dömas till böter, att ersätta kronans kostnader för den dömdes underhåll i straffängelset, samt att till honom erlægga skadestånd; att krigshofrättens ende lagkunnige ledamot gillade krigsfiskalens samtliga yrkanden; men att de militära ledamöterna ogillade åtalet. — Det förtjenar ihågkommas, att Kongl. Maj:t benådade den oskyldigt dömda, hvilket beslut tyvärr dröjde tills han undergått största delen af straffet. Denna gång utöfvades benådningsrätten ej af den vanliga anledningen: att afhjelpa den alltför stora hårdheten i en fullt laglig dom, utan för att bereda en af »oförståndet» dömd person någon upprättelse. Att den domstol, som gillar hvad krigsrätt i ett dylikt fall föröfvat, ej förmår att fylla sin uppgift, är ej ett obefogadt omdöme.

Regeringen har icke förhållit sig alldeles likgiltig till frågan om

krigshofrätten, men visserligen ej heller utvecklat någon mycket stor energi för att mot det dels öppna, dels dolda motståndet genomdrifva sitt förslag. Sedan två i samband med förslaget till 1868 års strafflag i justitiedepartementet utarbetade alternativa förslag till fullständig ny rättegångsordning för krigsmagten fått förfalla, föranledde nya i Riksdagen väckta förslag om krigshofrättens indragning, att i departementet ett förslag till partiel ändring af 1868 års rättegångsordning utarbetades (1881), hvilket efter granskning i Svea hofrätt och krigshofrätten i någon mån modifierades. Båda förslagen, det ursprungliga och det omarbetade, gjorde Svea hofrätt till krigshofrätt. Enligt det förra skulle krigshofrättsmålen handläggas af presidenten såsom ordförande, två ledamöter å den division dit målet hör, samt två af Konungen förordnade militärpersoner. Det omarbetade förslaget skiljer sig ej från det förra i något afseende af vikt från den synpunkt, som här är den väsentliga. Olyckligtvis lät regeringen af högsta domstolens afstyrkan förmå sig att låta det ganska antagliga förslaget förfalla, i och hvarmed det ytterst angelägna ändamålet att få en förbättrad mellaninstans uppförades. (Nya lagberedningens förslag till lag angående ändring af förordningen om krigsdomstolar 1893). Olyckligtvis — ty *då* hade militarismen hvarken de anspråk eller den magt som efter 1892. Efter flere framställningar från Riksdagen hänsköt Kongl. Maj:t frågan till Nya lagberedningen, och sedan beredningen afgifvit utlåtande, kom till Riksdagen år 1894 ett väsentligen försämradt förslag: presidenten i Svea hofrätt (såsom ordförande), *en* ledamot af hofrätten (såsom öfverauditör) och *tre* militäre ledamöter, garanterande fortvaron af det uppbyggliga skådespelet, att de lagfarne öfverröstas af de i lag och rätt okunnige. Förslaget var dock till nytta, enär det föranledde, att militaristiska anspråk af en på många håll ej anad oförsynthet då röjde sig. Chefen för landtförsvarsdepartementet gifver i sitt anförande till statsrådsprotokollet oförbehållsamt till känna, hur fasligt det var honom, att en åtalad officer skulle uti domstolens ordförande »*möta en civil embetsman*». Med honom instämde chefen för sjöförsvarsdepartementet. Och båda instämde med krigshofrätten, som ogillade det civila elementets förstärkande, emedan en sådan förändring »helt och hållet strider mot — den militära uppfattningen».

Första kammaren gick lyckligtvis den »militära uppfattningen» till handa och förkastade den kongl. propositionen, hvadan Riksdagen nu har mera fria händer än förhållandet skulle vara, om krigshofrättens organisation vore mindre än ett årtionde gammal.

Den episod, hvarom jag påmint, återför i minnet hvad en militär

för några år sedan skref i en brochure, *Några ord i militära frågor för dagen*, att bland militärerna »förmärkes på flere håll en benägenhet att med en viss *ringaktning* se ned på andra människor, liksom om dessa skulle vara formade af simplare lera». När en af Konungens rådgifvare omtalar såsom en i sitt slag exempellös styggelse, att en officer får inför rätta i ordföranden möta — Svea hofrätts president, presidenten i den domstol, som har att döma högsta domstolens ledamöter och Konungens rådgifvare, behöfver en dylik utlåtelse ej qualificeras.

3) Om regeringens förslag från 1881 upptages med den ändring, att militärer endast tillkallas för att höras, så blifver den militära »sak-kunskapen» tillräckligt tillgodosedd.

När för ett par och trettio år sedan justitieombudsmannen Fröman tog till orda mot »inrättande af ett advokatstånd» (Embetsberättelsen till 1868 års Riksdag), gjorde han gällande, att om behof varit för handen, ett advokatstånd skulle hafva uppstått af sig sjelf. Men ett sådant behof hade icke förefunnits af det skälet, att »lagboken varit och är en folkets bok», så att hvarje rättsökande kunde inför rätta reda sig sjelf, utan biträde. Längre fram föranleddes han af den synnerligen upprörande utgången af ett åtal att såsom en af de kraftigt påkallade reformerna i rättegångsordningen framhålla »anställandet af lagkunniga försvarare att i rättegången biträda för brott häktade och tilltalade personer». (Embetsberättelsen till 1883 års Riksdag).

Denna mening har mer och mer utbredd och befast sig. I pressen hafva anförts mycket talande exempel uppå, hur rättskunnig persons ingripande lätt och skyndsamt stält till rätta för en oskyldigt åtalad, och andra exempel, huru okunnighet i rättegångsformer, rädsla m. m. hindrat den åtalade att på egen hand lägga i dagen sin skuldfrihet. En »folkets bok» är »lagboken» nog icke. Och *det* torde väl ej bestridas, att det för mannen ur ledet skall vara ännu vanskligare att föra sin talan inför öfverordnade, äfven om dessa äro tillstädes blott för att höras.

Beträffande denna fråga — som förordningen om krigsdomstolar o. s. v. förbigår med tystnad, och hvarom väl således 15 kap. i den allmänna rättegångsordningen gäller — torde jag få hänvisa till a) det af en norsk komité (2 jurister, 1 militär) 1894 afgifna förslag till »Lov om Rettergangsmaaden i militære Sager», der 7 kap. (§§ 65—78) handlar

om »Sigtede og hans Forsvarer» (jfr motiverna sid. 134—5). Här föreskrifva 67 §, att »Sigtede har Ret til at lade sig bistaa af en Forsvarer paa alle Trin af Forfølgningen»; 68 §, mom. 1—5, och 69 §, när »Sigtede skal have Forsvarer»; 70 §, att i de fall, som omtalas i 68—69 §§, »offentlig Forsvarer skal beskikkes», när han ej sjelf giltigt valt, eller det till hans bästa finnes nödigt att förordna någon vid sidan af den han sjelf valt.

b) Brigadauditor Gran: Forslag til militær Rettergangslov for Kongeriget Norge 1888.

c) Lov om Rettergangsmaaden i militære Straffesager, af regeringen fremlagd för stortinget 1898*).

4) Såsom en reformfordran af hufvudsaklig vigt torde böra framhållas, att den åtalade berättigas att på hvarje rättegångens skede låta sig af sakkörare biträdas, samt att, äfven om han sjelf är i tillfälle att såsom sådan anmäla person, som eger behöriga egenskaper, domstolen skall åt honom förordna juridiskt biträde på det offentligas bekostnad.

Såsom redan är nämndt, var det en af hufvudpunkterna i det förslag till omarbetning af krigsartiklarne, som vice amiralen R. Cederström för nittio år sedan ingaf till Kongl. Maj:t, »att all skilnad i bestraffningssätt för krigsmän af olika grader borde försvinna, och enahanda straff för krigsmän af alla grader ega rum» (kongl. brefvet af 21 mars 1811 till högste militärbefälhafvaren på Gotland m. m. friherre Cederström).

Olikhet inför militärstrafflagen och den rätteligen dit hörande disciplinstadgan står emellertid kvar ännu i dag efter snart ett århundrade. Några exempel:

Man jemföre strafflagens § 88 med § 97: våld eller annan misshandel mot *öfverordnad* i eller för tjensten straffas, om den våldförde är officer eller underofficer, med straffarbete från och med 2 till och med 6 år; samma brott mot underordnad med fängelse eller högst 2 års straffarbete. Om synnerligen mildrande omständigheter äro för handen, må straffet nedsättas, i förra fallet till 6 månaders straffarbete, i senare fallet till disciplinstraff (som för officer är kort tids vaktarrest eller

*) a) och b) redogöra äfven för militärjusticens historik och tillstånd i andra länder, som utförligt behandlas af J. Grøn: *Fonctionnement de la justice militaire, Christiania 1884.*

arrest utan bevakning). Uti strafflagen för krigsmagten 9 § samt disciplinstadgan för krigsmagten 24 § — å sistnämnda ställe under rubriken »tillrättavisningar och andra åtgärder till disciplinens upprätthållande» — föreskrifves, att för mindre förseelser och oarter, som icke finnas påkalla ansvar efter strafflagen för krigsmagten, må kunna användas varning och vägran af tjenstledighet, samt för *manskapet* »dessutom» en hel rad af bestraffningar, om hvilka det befunnits nödigt att tillägga en erinran, att de ej må på sådant sätt användas, att »genom öfveransträngning eller annan orsak men för den felaktiges helsa och tjenstbarhet deraf kommer». — När man i strafflagen 16 § läser, att disciplinstraff är arrest af tre slag: arrest utan bevakning — vaktarrest — sträng arrest, tager man naturligtvis för gifvet, att användningen af dessa tre slag endast beror af den straffbara förseelsens mer eller mindre svåra beskaffenhet. Men i 19 § inhemtar man, att sträng arrest — den verkställes i mörkt enrum — »då den användes för *manskapet* kan skärpas genom mistning af sängkläder», äfvensom att å fartyg må *manskap*, som fått sig sträng arrest ådömd, då lämpligt rum saknas, »hållas under tjenligt fängsel». Och i 20 § tillägges, att »för officer må ej sträng arrest användas.»

Från den här ifrågavarande synpunkten tarfvar strafflagens 7:de kap. (Om brott mot krigslydnaden m. m.) en grundlig omarbetning, ej blott för bestämmelsers skull, hvilkas betänkliga innehåll är ganska tydligt uttryckt, utan ock med hänsyn till andra, hvilka äro så illa redigerade, att de kunna tillämpas på ett sätt, som man bör få antaga, att lagstiftaren ej kunnat afse. Jag har mig t. ex. bekant, att en »krigsman», som på ett antal kamraters vägnar till en öfverordnad (regementsofficer) framförde en förfrågan och fullkomligt berättigad önskan angående en löneangelägenhet, strängt afvisades *under hot med 81 §*, som med disciplinstraff eller fängelse belägger krigsfolks rådpägning om »otillräckligheten af lön, beklädnad eller underhåll», i fall derigenom »missbelåtenhet kan utbredas»! Om en krigsman genom »onödig förfrågan» uppehåller verkställigheten af en befallning, ehuru utan afsigt att hindra den, kan den »brottslige», om han hör till *manskapet*, straffas med ända till två års fängelse — säger 85 § jemför 144 §, hvilka här anföras som exempel på kuriositeter, dock ej oskadliga, i detta alster af Kongl. Maj:ts lagstiftningsenvælde. Sådana skulle väl ej vara mycket vådliga inför en domstol, bestående af lagfarne ledamöter. Men annorlunda kan det förhålla sig hos en sådan domstol som den krigsrätten, hvilken fälde den förut omtalade straffarbetsdomen, och den öfverdomstol, som frikände krigsrätten från justitie-

kanslerens åtal. De tre sistnämnda paragraferna lära nog företrädesvis afse manskap. Under sådan lag, tillämpad af militära lagskipare, hvilkas obetviflade redbarhet och hvilkas insigter å andra områden än lagkunskapens ju icke kunna ersätta saknaden af juridiska studier eller motväga inflytelsen af en uppfostran och en omgifning, som äro ogynnsamma för utvecklingen af ett juridiskt åskådningssätt, är det folkrepresentationens pligt att ej låta folket kufvas. Det är likaså en skyldighet att befria samvetsgranne militärer från ett uppdrag, hvilket de veta med sig att ej vara vuxna, men som de äro skyldiga att åtaga sig och som »disciplin»begreppet torde hindra dem att söka undandraga sig, äfven om det för dem blifver en verklig samvetspina. Såsom tillkallade militäriske sakkunnige skola de inför en af jurister bestående domstol hos dem så mycket bättre kunna skaffa gehör åt hvad berättigadt må finnas i deras meningar, som de endast hafva skäl att anlita och ej längre ega den beqväma utvägen att med röstöfvervigt göra dem gällande.

Disciplinstadgan innehåller en paragraf — säkerligen så godt som uteslutande rigtad mot manskapet, 19 § — som torde i mångas ögon vara ännu mera absurd än snart sagdt någon annan i denna bedröfliga lagstiftning. Omedelbar tillämpning af »rättighet att tillsäga arrest», utan någon öfverläggning, utan några till eftertanke och sans manande former att iakttaga, en sådan magt är åt »förman» förlänad på ett sätt, som rent af utmanar till groft missbruk. »För fel och försummelser, som begås i tjensten eller under tjenstgöring, eger förman, der så finnes nödigt, tillsäga arrest åt underlydande. Enahanda rätt tillkommer ock utom tjensten förman i afseende på underlydande, då denne förgått sig och hans arresterande finnes nödigt för upprätthållande af allmän ordning, ordningen inom krigsmagten eller dess anseende». (Disciplinstadgans 19 §). Det är tydligt, att en sådan fullmagt — som ingenting innehåller om beskaffenheten af dessa fel och försummelser eller derom huru de skola konstateras eller hvad här menas med det utan någon vidare kvalifikation alldeles intetsägande och därför af godtycket uttolkade ordet »förgått sig» — förutsätter ett moget omdöme hos fullmäktigen *). Men här lemnas den äfven i handen på sjelfva omogenheten — ty »förmans»begreppet är omfattande — i förbund med lusten

---

*) Kanske är meningen, att förmannen eger vitsord mot den arresterade? Af den militära straffrättegångsordningen, 34 §, finna vi, att Kongl. Maj:t ansett sig kunna sjelf tillerkänna sig rätt att utrusta *en* med vitsord mot *en annan*. Men en sådan fruktansvärd rättighet eger *icke* Kongl. Maj:t.

att förhäfva sig hos den, i hvars sinne penalismen — undergången och utöfvad — efterlemnad mer eller mindre outrotliga spår. Denna paragraf, ett olagligt alster af det lagstiftningsenvælde med oupphörligt utflyttade gränser, som uppbygts på ett ej i grundlagen befintligt underlag, är ett af de mest orimliga i den af en justitieminister kontrasignerade stadgan.

5) All olikhet i straff för manskap och befäl bör afskaffas.

Den till allting användbara 89 § har anlåtats för att låta krigslagarna inkräkta utom det område, som rimligen kan antagas vara be-tecknad med dessa lagars namn.

Enligt förordningen af den 16 februari 1864 om nya strafflagens införande, § 18, mom. 1, gälla fortfarande »straffbestämmelser efter krigslag för brott af dem, som (till krigsmagten höra eller) *i och för embete eller tjänst under sådan lag lyda*». Strafflagen för krigsmagten stadgar i § 1, att »under denna lag lyda a) krigsmän» — och i § 2, att »till krigsmän hänföras» ej blott under a) — d) angifna kategorier af personer, som höra till krigsmagten, utan ock »e) andra personer i de fall, då de, efter hvad särskilda författningar innehålla, äro krigslag underkastade». Skall Kongl. Maj:t anses ega rätt, ehuru den ingestädes vare sig i grundlag eller af Kongl. Maj:t och Riksdagen stiftad lag omtalas, att påbjuda, hvilka ej till krigsmagten hörande personer skola »i och för embete eller tjänst» lyda under strafflagen för krigsmagten? Skall Kongl. Maj:t anses ega rätt att påbjuda, att till krigsmagten ej hörande personer skola »till krigsmän hänföras» och därför lyda under strafflagen för krigsmagten? Hur kan 89 § regeringsformen innebära en så utomordentlig och så vådlig magt öfver »medborgare utom krigsstaten», ehuru nämnda grundlagsparagraf ingenting innehåller, som ens kan vrängas till att betyda något dylikt; och är det på sådan grund Kongl. Maj:t genom en mängd af instruktioner eller andra i administrativ väg utfärdade påbud förklarar krigslagarne i större eller mindre omfattning tillämpliga å personer ej tillhörande krigsmagten?

Regeringsformen § 16 bjuder, att »konungen låte enhvar blifva dömd af den domstol, hvarunder han rätteligen hör och lyder». Då detta är, i andra ordalag, samma föreskrift, som innehålles i rättegångs-

balkens kap. 10, § 11, så visar dess upprepande, hvilken vikt grundlagsstiftaren fäste vid denna stora rättsprincip. Enär bestämmelser om laga forum innehållas i nämnda med flera kapitel i rättegångsbalken, så följer häraf, att sådana tillhöra allmän lag och ej rätteligen kunna meddelas i administrativ lagstiftningsväg, med mindre Kongl. Maj:t i ett eller annat fall är genom lag dertill bemyndigad. Att författningarna om krigsdomstolar och rättegång vid dem ej tillkommit i konstitutionel ordning, är sålunda tydligt, och det erkändes uttryckligen i Kongl. Maj:ts proposition 1880 om ändring af 87 § regeringsformen. — Ett bemyndigande för Kongl. Maj:t att förordna om forum förekommer i rättegångsbalken kap. 10, § 26. »De mål, som den allmänna hushållningen i riket, kronans hvarjehanda ingälder, så ock *de, som någons embete och tjänst, högre eller ringare, och fel deri röra, pröfves och dömes af dem, som konungen vård och inseende häröfver betrott hafver*, efter ty som i särskilda stadgar härom sägs.» Om nu detta berättigar Kongl. Maj:t att föreskrifva domstol, der embets- och tjänstemän må dömas för fel i tjänsten, så kan dock detta ej rimligen innebära, att Kongl. Maj:t eger att till *krigsdomstol* hänvisa civila personer. Reglementet för arméns pensionskassa af den 15 december 1893 föreskrifver emellertid i §§ 86—87, att fel och förseelser i embetet af direktionen eller någon dess ledamot — att i enahanda fall byråchefen — att af samma orsak annan ordinarie tjänsteman vid kassan, som ej genom disciplinstraff låtit sig rätta, skola åtalas inför *krigshofrätten*.

6) Revisionen af krigslagarne läser, med anledning af dessa förhållanden, böra omfatta alla de af Kongl. Maj:t påbjudna bestämmelser, som utvidgat dessa lagars giltighet — ej blott den militära strafflagens, utan ock den militära rättegångsordningens — utöfver krigsmagtens område, och deras tillämpning utanför detta område ej i något fall få ega rum, med mindre det är uttryckligen medgifvet i lag, stiftad enligt 87 § regeringsformen.

Benämningen »krigslagar» förekommer i olika vidsträckt betydelse.*) Ofta torde den användas blott om följande (hvilka undergått åtskilliga,

---

*) I »Undervisning för infanteristen» (1889), utfärdad i kommandoväg, heter det visserligen, att »krigslagarne äro strafflagen för krigsmagten, disciplinstadgan för krigsmagten och förordningen om krigsdomstolar.» Men detta utgör ej någon autentisk förklaring af termen.

ej väsentliga förändringar): Strafflag för krigsmagten af den 7 oktober 1881. — Förordning af 7 oktober 1881 om införande af den nya strafflagen af samma dag. — Disciplinstadga för krigsmagten i sin nyaste lydelse af 16 juni 1899. — Förordning om krigsdomstolar och rättegången derstädes af 11 juni 1868. — (Promulgationsförordningen af 11 juni 1868 upphäfver åtskilliga äldre förordningar. — Värnpligtslagen innehåller straffbestämmelser).

Den nu oundgängliga genomgripande krigslagsreformen skulle emellertid i större eller mindre mån förfelas, om ej revisionen utsträcktes till åtskilliga andra författningar. Härvid böra åtskilliga reglementen — mellanting af läroböcker och föreskrifter att vid ansvar lyda — noga granskas för utrönande af, huruvida de i grundlagsenlig ordning tillkommit; huruvida de ej innehålla bestämmelser, som inkräkta på Riksdagens lagstiftningsrätt; och huruvida ej andra, som kunna af Kongl. Maj:t i statsrådet beslutas (89 § regeringsformen), blifvit i kommandoväg utfärdade. Det är påtagligt, att, om ej så svåra och vådliga missbruk blifva af Riksdagen städfjude, ingen säkerhet finnes för lag och rätt åt dem, som stå under krigslagar, hvilka grundlagsvidrigt ändras genom påbud utfärdade af chefen för landtförsvarsdepartementet »på nådigste befallning». Revisionen af dessa under hvarjehanda benämningar utfärdade reglementen torde medföra både många och stora öfverraskningar. När vare sig obekantskapen med eller ringaktningen för grundlagens bud är sådan, att chefen för ett af försvarsdepartementen kan tillstyrka Kongl. Maj:t att i kommandoväg ändra administrativa författningar; när kontrollen inom regeringen är så svag eller, rättare sagdt, så alldeles obefintlig — trots statministerembetetets inrättande — att der ej ligger någon trygghet mot dylikt förfarande; och när numera ej ens Andra Kammarens ledamöter i konstitutionsutskottet äro ense om att anmärka mot grundlagen stridande påbud, så kunna öfverträdelser af samma slag som följande blifva talrika: Kongl. Maj:t utfärdade 30 december 1890 i kommandoväg »instruktion för inkallelse och samling af bevärningen vid mobilisering», hvilken meddelar *föreskrifter om tjänsteåligganden för civile embetsmän* (konstitutionsutskottets utlåtande 1891, n:o 8, sid. 21—25).

Om än vid revision af dessa författningar frågan om deras lagliga tillkomst i främsta rummet erbjuder sig till undersökning, så torde likväl revisionen kunna lända till väsentligt gagn äfven derigenom, att den ej lemnar ur sigte innehållet af bestämmelser, som, uteslutande dikterade af ytterligt ensidiga militära föreställningar, behöfva komma under belysning af ett annat åskådningssätt. När uti »tjänstgörings-

reglemente för armén, 1898 års upplaga» ej mindre än tjugu sidor egnas åt »hedersbevisning» (honnör af enskilde — honnör af poster — honnör af vakter — honnör af trupper — särskilda bestämmelser rörande honnörsgöring — kungliga personers och högre chefers emottagande m. m. å ort, der trupper äro förlagda — befäls föreställande för trupp — o. s. v.), så utgör detta ett så upplysande bidrag till kännedom om det officiella begreppet *militärbildning* och en sådan, likaledes officiel, värde mätare å de sysselsättningar, hvartill *öfningstiden* användes, att man tyvärr ej kan annat än befara, att det är fåfängt att af »kungliga personers och högre chefers» initiativ vänta en förbättring i användningen af de värnpligtiges i allmänhet mycket dyrbara tid. I »reglemente för flottan» af år 1899 upptager läran om »hedersbevisning» ej så många sidor, men förtjenar ej därför ringare uppmärksamhet.

Vid en något så när uppmärksam genomläsning af hvarjehanda hithörande författningar kan det ej undfalla en, att de som redigerat dessa lagtexter nöjt sig med en ganska anmärkningsvärd brist på klarhet och precision, ehuru häraf mycket ledsamma följder äro att befara, i ty att ordalagens oklarhet kan inverka till förvärrande af straff, hvartill någon dömes. Ett synnerligen olyckligt uttryck, det ofta återkommande, som det tyckes rent af med förkärlek använda: »ovilkorlig lydnad», förtjenar särskild uppmärksamhet, såsom högst förvillande och vådligt, i stånd att komma mycken olycka åstad. I disciplinstadgans § 3 läses: »Underlydande krigsman är, under tjänstens utöfning och i hvad som angår tjänsten, skyldig förman ovilkorlig lydnad»; samma bud om »ovilkorlig lydnad» upprepas i tjänstgöringsreglementet för armén, 1:a delen, 1:a kap., 1:a § 1 och 2. Likaså i »korpralsundervisning för infanteriet», 1889. I »undervisning för infanteristen», 1890, är ordalydelsen: »Soldaten skall ovilkorligen åtlyda förmans i tjänsten gifna befallningar.» Hvad betyda nu dessa orden »i tjänsten», eller »i hvad som angår tjänsten»? I samma § och mom. af tjänstgöringsreglementet, der dessa ord förekomma, begagnas om den lydnadspligt, som åligger *vid krigsmagten anställd* person, som ej är krigsman, helt andra uttryck, nemligen: »— — — skyldig att åtlyda hvad den, som enligt tjänstereglemente eller särskildt förordnande öfver honom har befälsrätt i tjänsten, inom gränsen af denna rätt anbefalt.» Och i § 3 af disciplinstadgan heter det: »Annan underlydande är pliktig att åtlyda hvad förman inom gränsen af sin befälsrätt anbefalt.» Den lydnadspligt, som föreskrifves i de *senare* formuleringarna, är således väsentligen olik den »ovilkorliga», ty här erkännes rätten att pröfva, om den befallande stannat inom sin befogenhets gränser eller öfverskridit dem,

och i senare fallet ej blott rätt att vägra lydnad, utan ock *skyldighet* att icke lyda, derest befallningen t. ex. ginge ut på en lagöfverträdelse, enär ej förmenskap eller befälsrätt rättfärdigar den eller undanrödjer vare sig moraliskt eller juridiskt ansvar därför. Deremot är det ej tvifvelaktigt, att en krigsdomstol, der det militära elementet har röstöfvervigt, alltid skall finna, att den har felat, som åtalas för brott mot första stycket i disciplinstadgans § 3 och första stycket i det anförda mom. i tjänstgöringsreglementet. Ty att gifva en befallning på sådant sätt, att det vilkor, som der uppgifves — nemligen att befallningen är i bokstaflig mening gifven »i tjensten» — är den enklaste sak i verlden. Och dermed skulle äfven åt den obehörigaste befallning verkställighet vara garanterad, om Kongl. Maj:t verkligen egde den upprörande rätten att påbjuda »ovilkorlig lydnad» för allt hvad förman i tjensten befäller, t. ex. för befallning att begå den missgerning, som 110 § regeringsformen betecknar som förräderi. Jag nämner detta exempel, emedan i vårt land sådan förbrytelse blifvit prisad som den högsta militäriska dygd, och en sådan handling framställd som ett föredöme.

På grund af det anförda får jag föreslå,

att Riksdagen måtte hos Kongl. Maj:t anhålla om utarbetande genom en komité, i hvilken krigsmagten representeras af för detta officerare och underofficerare, och framläggande för nästa riksmöte af förslag till förändringar af de s. k. krigslagarne och vissa andra författningar, med iakttagande af följande grundsatser:

1) att disciplinstraffbestämmelserna införlifvas med strafflagen för krigsmagten och sålunda underkastas Riksdagens delaktighet i stiftandet af denna lag.

2) att för handläggning af krigsrättsmål bestämmes rådsturätt, med tillkallande af militärpersoner att upplysningsvis höras, inom hvart och ett af lämpligt antal jurisdiktionsområden; att krigsrätt i de fall, då sådan behöfver förordnas vid mobiliserad trupp, äfven skall bestå af lagfarna personer, med tillkallande af militärpersoner för upplysningars meddelande,

eller att, om särskilda krigsrätter finnas böra bibehållas, dessa bildas af lagfarna ledamöter.

3) att krigshofrättens funktioner öfverflyttas till Svea hofrätt, väsentligen efter det i justitiedepartementets år 1881 utarbetade förslag (Lagberedningens här ofvan åberopade utlåtande, sid. 19); dock att militärpersonerna blott tillkallas för att meddela upplysningar.

4) att den åtalade inför första instansen erhåller juridiskt biträde på det allmännas bekostnad.

5) att all olikhet i straff för manskap och befäl afskaffas.

6) att Kongl. Maj:t endast på grund af lag, stiftad enligt 87 § regeringsformen, må ega att förklara, att personer ej tillhörande krigsmagten skola lyda under krigslagarne och krigsdomstolarne.

7) att komiténs granskning skall omfatta en undersökning om hvilka bestämmelser i tjänstgöringsreglementen och dylika författningar, ej tillkommit i behörig ordning.

En slutlig betraktelse. Det gifves ännu ett skäl af den allra största vikt, hvarför befälet bör *befrias* från ett åliggande. hvartill det helt och hållet saknar förberedelse och kompetens. Och det skälet är, att åliggandet är i hög grad egnadt att motverka det förtroende och den tillgifvenhet för befälet, som utgör en försvarskraft, den der af intet annat ersättes. Ty allt hvad af missnöje och bitterhet, militärstrafflagens stränghet väcker och kvarlemnar i sinnena, det rättas ej mot lagen — mot ett häfte tryckt papper, ej mot lagstiftaren — mot en magt, som är för litet personlig, synlig och möjlig att angifva, utan mot dessa öfverordnade, som, när de strängt straffa öfverträdelse af en lagparagraf, synas obilligt straffa en förseelse mot förmän och mot denna ovilkorliga lydnadspligt, som samvetet protesterar emot. Inför en borgerlig domstol åter känner sig ej den åtalade stå inför förmän, och därför öfverflyttar han ej, på sätt som nyss nämndes, ansvaret för en dom, som han håller för orättvis, från lagen och lagstiftaren till lagtillämparen.

Stockholm den 25 januari 1901.

A. Hedin.